

ҚАЗАҚ
ГУМАНИТАРЛЫҚ
ЗАҢ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ
ГУМАНИТАРНО-ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ
МЕМЛЕКЕТ
ПРАВО И
ГОСУДАРСТВО

Жаңа 2010 жылдарыңызбен!!!

№ 4 (45) 2009 ж.

ҚАЗАҚ ГУМАНИТАРЛЫҚ ЗАҢ УНИВЕРСИТЕТІ
ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ
КАЗАХСКИЙ ГУМАНИТАРНО-ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ПРАВО И ГОСУДАРСТВО

ҚазГЗУ ғылыми-ақпараттық журнал
№4 (45) 2009

1997 жылдан бері шығады
Құрылтайшы: «ҚазГЗУ» АҚ

Редакциялық алқа

Баймаханов М.Т. – бас редактор
Мауленов Ғ.С. – бас редактордың орынбасары
Джекебаев Ш.Ү. – жауапты хатшы (орыс тілінде)
Тұрашев Е.Н. – жауапты хатшы (қазақ тілінде)

Әубәкіров А.Ф.	Қоғамов М.Ш.
Башимов М.С.	Қаудыров Т.Е.
Бычкова С.Ф.	Нәрікбаев М.С.
Ғабдуллина Қ.Ғ.	Сандрачук В.В.
Жусупов А.Д.	Сүлейменов М.К.
Жекебаев Ү.С.	Сембин Б.А.
Жиренчин К.А.	Ударцев С.Ф.
Хан В.В.	

Техникалық хатшы
Нағымаш Ж.Ш.

«Құқық және мемлекет» журналының редакциялық кеңес мүшелері

Абдрасулов Е.Б.
Алимбеков М.Т.
Зиманов С.З.
Керезбеков К.К.
Козлихин И.Ю.
Кубеев Е.К.
Мами К.А.
Рогов И.И.
Сартаев С.С.
Сарсембаев М.А.
Тихомиров Ю.А.
Тусупбеков Р.Т.
Тлепина Ш.В.

Научно-информационный журнал КазГЮУ
№4 (45) 2009
Выходит с 1997 г.
Учредитель: АО «КазГЮУ»

Редакционная коллегия
Баймаханов М.Т. – главный редактор
Мауленов Г.С. – зам.гл. редактора
Джекебаев Ч.У. – отв.секретарь (на русс.яз.)
Турашев Е.Н. – отв.секретарь (на каз.яз.)

Аубакиров А.Ф.	Когамов М.Ш.
Башимов М.С.	Каудыров Т.Е.
Бычкова С.Ф.	Нарикбаев М.С.
Габдуллина К.Г.	Сандрачук В.В.
Жусупов А.Д.	Судейменов М.К.
Жекебаев У.С.	Сембин Б.А.
Жиренчин К.А.	Ударцев С.Ф.
Хан В.В.	

Технический секретарь
Нағымаш Ж.Ш.

Члены Редсовета журнала «Право и государство»

Абдрасулов Е.Б.
Алимбеков М.Т.
Зиманов С.З.
Керезбеков К.К.
Козлихин И.Ю.
Кубеев Е.К.
Мами К.А.
Рогов И.И.
Сартаев С.С.
Сарсембаев М.А.
Тихомиров Ю.А.
Тусупбеков Р.Т.
Тлепина Ш.В.

МАЗМҰНЫ-СОДЕРЖАНИЕ

Жаңа жылдық құттықтаулар Новогодние поздравления

Біздің қонақтар Наши гости

<i>Әлімбаев М.Т.</i>	Заң ғылымының азаматтық-құқықтық қатынастарды реттеудегі рөлі.....	14
<i>Сарпеков Р.К.</i>	Реализация положений Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года в рамках развития административного законодательства Республики Казахстан.....	22
<i>Абдиканов Н.А.</i>	Качественное правосудие – основа сильного государства.....	28
<i>Башимов М.С.</i>	Комиссар Совета Европы по правам человека.....	32
<i>Сейфуллин М.Х.</i>	Финансовый сектор на пути стабилизации.....	34

Мемлекет және құқық теориясы мен тарихының өзекті мәселелері Проблемы теории и истории государства и права

<i>Кубенов Е.С.</i>	Функция политической координации как важнейшая составляющая деятельности главы государства.....	36
<i>Рахмитов Ф.М.</i>	Влияние идеи правовой государственности на концепцию правовой политики современного государства.....	40
<i>Абдукаримова З.Т.</i>	Некоторые проблемы нормативной регламентации процесса создания закона в Республике Казахстан.....	46
<i>Бекбаев Е.З.</i>	Жеке және жария құқықтық қатынастар.....	55
<i>Шапақ У.</i>	Көшпелі мемлекеттіліктің пайда болуы және қалыптасуы туралы концепциялары жайлы.....	60
<i>Турабаев А.Р.</i>	Қазақстандағы земдік реформалардың алғышарттары.....	69
<i>Устинов Д.Е.</i>	Некоторые аспекты теоретических основ законодательного процесса в Республике Казахстан.....	73
<i>Ибрагимов Ж.И.</i>	Дәстүрлі құқықтық жүйе – қазақ халқының әдет ғұрып заңдарының негізі.....	78

Конституциялық құқық және мемлекеттік басқару Конституционное право и государственное управление

<i>Кемалов М., Орманова Ш.</i>	Конституционное право каждого на получение квалифицированной юридической помощи – аксиологическое требование законодательства и практики его применения.....	83
<i>Тагаев А.У.</i>	Президент и Советы: политико-конституционные преобразования (24 апреля - 20 ноября 1990 г.).....	93
<i>Абдрахманов Б.Е.</i>	Теоретические проблемы, связанные с личностью административного правонарушителя в рамках административной деликтологии.....	104
<i>Әділбекқызы С.</i>	Халықтың санитариялық-эпидемиологиялық салауаттылығы аясындағы әкімшілік құқық бұзушылықты ескертудің кейбір мәселелері.....	110

<i>Нұрмағамбетов Б.А.</i>	Қазақстан Республикасы көліктегі ішкі істер органдарының ұйымдастырылуы мен қызметінде шет елдік тәжірибені қолданудағы проблемалар.....	115
<i>Балабиев К.Р.</i>	Ресей Федерациясындағы әкімшілік процесстің жалпы принциптері.....	122
<i>Кожабаяев Е.О.</i>	Конституция ГДР 1949 года и ее основные положения.....	130

Нарықтық қатынастарды реттеудегі құқықтың рөлі
Роль права в регулировании современных рыночных отношений

<i>Жакупов Б.А.</i>	О проекте нормативного постановления «О некоторых вопросах применения законодательства об акционерных обществах».....	136
<i>Жусупов А.Т.</i>	Финансовые инструменты как объекты гражданских прав.....	145
<i>Уромбаева А.А.</i>	Проблемы законодательного определения назначения государственного предприятия на праве хозяйственного ведения.....	1150
<i>Айтбаева Г.Б.</i>	Лизинг қатынастарының пайда болу және даму тарихына жалпы сипаттама.....	157
<i>Канатов Р.К.</i>	Правовое положение эмитентов и инвесторов рынка ценных бумаг.....	167
<i>Жанай Е.</i>	Алимент төлеу туралы келісім шарттың ерекшеліктері.....	174
<i>Асқарқызы Ә.</i>	Сактандыру қатынастарындағы суброгация қолданылуының тәжірибелік және теориялық мәселелері.....	184
<i>Сидаков А.А.</i>	Корпоративтік құқықтың Қазақстан Республикасында қалыптасуының кейбір мәселелері.....	190
<i>Бутобаева Д.Н.</i>	Типовой закон ЮНСИТРАЛ «О закупках товаров (работ) и услуг» как основа действующего законодательства Казахстана по государственным закупкам.....	196
<i>Тогайбаева Ш.С.</i>	Проблемы совершенствования законодательства в сфере выпуска и обращения ценных бумаг.....	204

Қылмыстық құқық және криминология
Уголовное право и криминология

<i>Әбдіжәми А.Ж.</i>	Қылмыстық заңның кеңістікте қолданылуының реалдық қағидасы...	210
<i>Каженова А.С.</i>	История развития уголовного законодательства об ответственности за вовлечение несовершеннолетних в совершение деяний, угрожающих их нормальному развитию.....	215
<i>Ахметова Л.Е.</i>	Понятие и признаки преступления по уголовному праву Республики Казахстан.....	222
<i>Битанатова Н.А.</i>	Принципы и задачи кодификации уголовного законодательства.....	232
<i>Каженова Г.К.</i>	Криминологическая характеристика преступности в сфере экономической деятельности.....	236
<i>Койбаков Е.С.</i>	Коррупция и ее взаимосвязь с транснациональной преступностью...	240

**Қылмыстық іс жүргізу және криминалистика
Уголовный процесс и криминалистика**

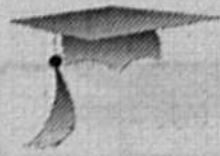
<i>Когамов М.Ч.</i>	Соединение уголовных дел: вопросы законодательного регулирования и практики применения.....	248
<i>Тұрашев Е.Н.</i>	Дәлелдеудің қылмыстық іс жүргізушілікті тану нысаны ретіндегі мәні мен ерекшеліктері.....	251
<i>Алаева Г.Т.</i>	О становлении и развитии судебной экспертизы интеллектуальной собственности в РК.....	258
<i>Шарипов Ш.М.</i>	Прокурордың профилактикалық актілерінің маңызы.....	265
<i>Жиренчина З.К.</i>	О необходимости расширения принципа диспозитивности в уголовном судопроизводстве в условиях чрезвычайного положения.....	270
<i>Бекишева Д.Х.</i>	Қылмыстық істер бойынша азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз етудегі прокурорлық қадағалаудың ерекшеліктері.....	276
<i>Боронбаева Д.С.</i>	Функции судебной власти и формы ее осуществления в Кыргызской Республике.....	283
<i>Амиргалиев А.А.</i>	Санкционирование ареста судом – важная гарантия защиты законных прав и интересов граждан.....	288
<i>Шуменова Р.Т.</i>	Уголовно-процессуальные институты как предпосылка унификации понятийно-категориального аппарата.....	296

**Сот-тергеу тәжірибесінен
Из судебно-следственной практики**

<i>Финк Д.</i>	История раскрытия преступлений серийного убийцы и людоеда Н. Джумагалиева.....	303
<i>Финк Д.</i>	Борьба с мафией становится для государства дорогим удовольствием (по материалам зарубежной прессы).....	307

**Біздің меретойлар
Наши юбилеи**

**Университет ғылыми өмірі
Научная жизнь университета**

М.Т. Баймаханов
Главный редактор журнала
«Право и государство», академик
НАН РК, д.ю.н., профессор

Г.С. Мауленов
Зам. главного редактора журнала
«Право и государство»,
д.ю.н., профессор

УВАЖАЕМЫЕ КОЛЛЕГИ!!!

Поздравляем Вас с Новым 2010 годом!

Примите самые сердечные и самые теплые поздравления в связи с наступившим Новым годом! Желаем Вам, вашим близким и родным света и добра, тепла и семейного счастья, здоровья и благополучия, всех земных благ!

Редколлегия журнала

К. Мами

Генеральный прокурор Республики Казахстан

**Уважаемый профессорско-преподавательский состав
Казахского Гуманитарно-Юридического Университета!**

Поздравляю Вас с наступающим 2010 Новым годом! С большой гордостью можно заявить что, за это время в сфере образования университет сформировал свой собственный имидж. На сегодняшний день КазГЮУ является одним из современных и конкурентоспособных ВУЗов.

В этом году КазГЮУ отметил своё 15-летие со дня открытия университета. Основные цели, поставленные университетом – подготовка кадров в соответствии с мировыми стандартами и достойное развитие юридической науки. Свой вклад в развитие юридической науки внесли ведущие ученые КазГЮУ – академик Национальной Академии Наук Республики Казахстан Баймаханов М.Т.-М. и доктор юридических наук, профессор Джекебаев У.С.

В наступающем году белого тигра желаю творческих успехов и благополучия.

С поздравлением,

Генеральный прокурор Республики Казахстан, д.ю.н. - К. Мами

М.Т. Алимбеков
Председатель Верховного Суда РК

Уважаемые коллеги! Дорогие друзья!

Переворачивая очередную, последнюю страницу уходящего 2009 года каждый гражданин Казахстана мысленно подводит итоги прожитого. Я уверен, что каждый из Вас получает оптимистический результат.

Казахский Гуманитарно-Юридический Университет вносит вклад в подготовку кадров и в первую очередь – юридических. В подготовке кадров большая заслуга принадлежит профессорско-преподавательскому коллективу Вашего университета! Именно коллектив Вашего Университета вписывает в страницы календаря строки уверенности, надежности стойкости к невзгодам!

Пользуясь случаем хочу искренне поздравить педагогический коллектив, обслуживающий персонал и обязательно студентов всех курсов с наступающим Новым 2010 годом! Желаю Всем Вам и Вашим семьям, родным и близким крепкого здоровья, счастья и радости в Новом году! Успехов Всем Вам во благо нашей Родины! Пусть Шанырак Вашего дома устремляется в чистое и голубое небо Казахстана!

С Новым годом!

С уважением,
Председатель Верховного Суда РК, к.ю.н. - М.Т. Алимбеков

Уважаемые коллеги!

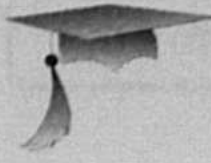
Уходящий год оказался трудным и успешным для страны и для ее граждан. Он был испытанием нашей сплоченности, того фундамента, который мы построили за годы нашей независимости. Показательным является то, что государство, общество, граждане страны единодушно противостояли этим нелегким вызовам времени. Большая заслуга принадлежит интеллигенции страны, в том числе коллективу Вашего Университета. Именно Ваш профессорско-преподавательский коллектив готовит юридические кадры, воспитывает молодое поколение в духе любви и преданности родному Отечеству.

Ваш коллектив является флагманом не только юридического образования в стране, но и заслуженно высоко ценится в научных кругах. Научные исследования, проводимые учеными Университета снискали заслуженную славу научной общественности страны, региона и стран СНГ. Значительное место в исследовательской деятельности Вашего Университета занимает экспертиза нормативно-правовых актов, результаты которой позволяют совершенствовать законотворческий процесс в стране. Высокое качество экспертиз является показателем научного потенциала университета.

В канун наступающего Нового 2010 года, хочу поздравить Вас, уважаемые коллеги, с этим традиционным праздником! Желаю всем Вам, Вашим семьям здоровья и счастья в Новом году, плодотворных и успешных результатов в Вашей многогранной деятельности! Пусть 2010 год станет годом новых свершений Вашего коллектива в образовании, воспитании молодого поколения и научной деятельности!

С уважением,

Министр Юстиции Республики Казахстан, к.ю.н. - Р. Тусунбеков

**Поздравительное письмо коллективу КазГЮУ от начальника ДВД г. Астаны
Демеуова М.Г.
для журнала «Право и Государство»**

От имени руководства и личного состава Департамента внутренних дел г. Астаны поздравляю профессорско-преподавательский состав, студентов Казахского Гуманитарно-Юридического Университета с наступающим Новым 2010 годом!

Роль и значение национального вуза – КазГЮУ – в воспитании и подготовке высококвалифицированных специалистов трудно переоценить. В его стенах читают лекции корифеи отечественной науки, под началом которых формировались профессиональные качества и мировоззрение многих видных политиков, учёных, деятелей культуры, представляющих сегодня цвет нации.

Ваш университет один из лучших учебных заведений в республике, где готовятся юридические кадры не только для Казахстана, но и для других государств нынешнего Содружества Независимых Государств. Его выпускники сегодня определяют правовую политику государства, с их непосредственным участием разработана государственная программа правовой реформы, обновляется и совершенствуется законодательная база суверенного Казахстана. Многие из них несут нелегкую службу в органах внутренних дел, находятся на переднем крае борьбы с преступностью, стоят на страже конституционных прав и свобод граждан.

В наступающем году от всей души желаю профессорско-преподавательскому составу и всему коллективу университета творческих успехов в деле подготовки кадров и развития правовой науки во имя процветания нашей Родины – Республики Казахстан, благополучия, мира и добра.

*С уважением,
Начальник ДВД г. Астаны - М. Демеуов*

Құрметті Қазақ Гуманитарлық Заң Университетінің профессорлық-оқытушылық құрамы мен қызметкерлері!

Сіздерді келе жатқан Жаңа Жыл мерекесімен құттықтаймын!

Жаңа жыл еліміз үшін, әр қазақстандық шаңырақ үшін жақсы жаңалықтары көп, нәсібі мол, мемлекетіміздің беделі арта түсетін, әлемдік дағдарыстың беті біржола қайтатын жыл болады деп үміттенеміз.

Жаңа Жылды аппақ қардай ақ тілекпен қарсы алып, бейбіт өмір, молшылық, қажымас қайрат, талмас қанат тілеймін! Жаңа жыл үлкен үміт пен зор сенімнің бастауы болсын, мықты денсаулық, баянды бақыт және таусылмас қуаныш әкелсін!

2010 жылдың әр күні сайын әр шаңыраққа қызық-қуаныш келіп, отбасының мерейі асқақтасын, шаттыққа бөленсін. Халқымыздың ырысы көбейіп, әл-аухаты арта түсетін жыл болсын.

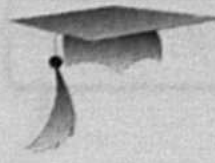
Әрқашан бақыттың базарында, пайғамбардың назарында жүре беріңіз!

Барлық армандаған армандарыңыз шымырлы шындыққа айналсын!

Ізгі ниетпен:

«Самрұқ-Қазына» Әл-ауқат қоры»

Заң департаментінің директоры – Әйтенов М.Д.

М.Х. Сейфуллин
Директор Центрального филиала Национального Банка РК

Поздравляю всех читателей, коллектив Казахского Гуманитарно-Юридического Университета с наступающим новым 2010 годом. Желаю здоровье, благополучия каждой семье.

Примите, уважаемые профессора, преподаватели КазГЮУ, от всего сердца самые наилучшие пожелания с этой замечательной датой, желаю коллективу Казахского Гуманитарно-Юридического Университета в дальнейшей работе счастья, крепкого здоровья, творческих успехов, благополучия, процветания, достижения намеченных целей! С Новым годом! С новым счастьем!

**Поздравляю коллектив журнала,
коллег и читателей с наступающим Новым 2010 Годом!**

Регулярно читаю Ваш журнал, отслеживаю новинки, публикации и статьи. За эти годы журнал стал не только источником своевременной и аналитической информации для правоведов, но также и дискуссионной площадкой для обсуждения насущных проблем законодательства Республики Казахстан.

Широкая аудитория и постоянный интерес к каждому номеру - это свидетельство востребованности и авторитета издания среди читательской аудитории.

Отрадно, что журнал отличает не только активное участие в законотворческом процессе страны посредством обсуждений, дискуссий и организаций конференций, но также поддержка важных социальных инициатив и большая просветительская, научная и образовательная работа.

Желаю в наступающем году успехов, мудрости, признания коллег и читателей!

С уважением,

Жанибек САУРБЕК,

**к.ю.н., PhD (стипендиат программы «Болашак») – Доктор права,
Директор ТОО «Нортон Роуз (Казахстан)»**

Біздің қонақтар Наши гости

М.Т. Әлімбеков
Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының Төрағасы, з.ғ.к.

Заң ғылымының азаматтық-құқықтық қатынастарды реттеудегі рөлі

Ғылыми доктрина қазіргі заманғы барлық құқықтық жүйелерде өзіндік құқық көзін білдіреді, сондықтан оның құқықтық реттеудегі маңызына қайта баға берудің өзі қиынға түседі. «Доктрина» термині кең мағынада, атап айтқанда: а) философиялық-құқықтық теорияның ілімі ретінде; б) заңгер-ғалымдардың құқықтық шығармашылық және құқық қолдану мәселелері бойынша түрлі заңнамалық актілердің мәні мен мазмұнына қатысты пікірлері ретінде; в) мемлекет және құқық саласындағы неғұрлым беделді зерттеушілердің ғылыми еңбектері ретінде; г) түрлі кодекстерге, жекелеген заңдарға, түрлі нормативтік құқықтық актілердің «аннотацияланған нұсқаларына» (үлгілеріне) түсініктемелер ретінде қолданылады [1].

Доктринаның құқық көзі ретінде туындау тарихы ежелгі заманғы кезеңнен бастау алады. Ол кезде белгілі рим заңгерлерінің түсініктемелері мен түсіндірмелері маңызы мен заң күші жағынан сол уақытта қолданылған өміршең заңнамаға бара-бар болатын. Рим заңгерлерінің ғылыми доктринасы кейін жүйелендіріліп, император Юстинианның кодификациясының (дигесты деп аталатын) ең елеулі бөлігін құрады. Рим құқығындағы жарыспалылық процесі доктринаның маңызының артуына әсер етті. Ал сол заманда судьялар мен қорғаушы-шешендердің заңгерлік даярлығы айтарлықтай төмен еді. Бұлардың қасында кәсіби шеберлігі мол заңгерлер өз беделдерімен қол жетпес биіктен көрінетін. Сондықтан да, заңгер-ғалымдардың нанымы іс жүзінде қоғамдық қатынастарды реттеуді қамтамасыз етті. Осы орайда заңгерлердің құқықты түсіндіру қызметі туралы ғана емес, сонымен қатар құқықты қалыптастыратын түсіндірмелер туралы айтуға болады. Өйткені оны сот практикасында қабылдау оның мазмұнын қолданыстағы құқықтың жаңа нормасы ретінде тануды білдіреді.

Рим заңгерлерінің нанымдары жекелеген кемшіліктердің шешімін табуға ғана емес, сонымен бірге тұтастай алғанда құқық қолдану процесіне әсер ететін заңның заңдық-мазмұндық қасиеттерін талдауға бағытталғанын да айта кету қажет. «Заңдарды білу дегеніміз – олардың сөздерін ғана емес, мазмұнын да қабылдау» (Цельс), «заңмен тыйым салынған әрекеттерді жасайтын адам заңның шегінен шығады; заңның сөзін ұғынғанмен мағынасына үңілмеген адам заңның шегінен шығатын адам» (Павел). Осындай құқықтық ережелерді түзудің өзі заңгерлердің біз жоғарыда сөз еткен қызметінің нәтижесі екені даусыз. Тап осындай құқықтық ережелер құқық қағидаттары ретінде ежелгі рим құқығының жүйесімен сіңісіп, кейінірек батыс және орталық Еуропа елдерінде құқықты іске асыру процесіне әсер етті.

Демек, теориялық заңтану Ежелгі Римде кеңінен дамыған. Осы орайда оларда қолданыстағы құқықты ұдайы түсіндірудің заң практикасы үшін үлкен көмек болғанын да айта кеткен жөн. Ежелгі рим заңгерлерінің ілімі заң мен әдеттегі құқықтың

ескертпелерін, тыйымдары мен рұқсаттарын басшылыққа алар қағида дәрежесіне көтере отырып, заң материалдарын оңайлатуға қол жеткізіп қана қоймайды, сонымен бірге осы арқылы оларды еркін талдап әрі қағидаттарға сүйене отырып, қисынды қорытындылардың көмегімен жаңа заң ережесін тудырады. Сол кездің өзінде-ақ сыртқы міндетті күштің кейде болмауы заңтанудың ерекшелігін білдіретін, алайда, ғылымның атақты өкілдері жариялаған жайттар дұрыс презумпция болды: «адал судья өзінің көзқарасының теріс екеніне әбден көзін жеткізгенше осы көзқарасқа бағынатын болады» [2]. Бүгінде ғалымдар ғылыми доктрина ұғымын айқындай отырып, оның міндетті сипатта емес екендігіне және формальды заңдық салдарға әкеп соқпайтынына, бірақ дұрыс әрі нанымды болғандықтан оның күші басым екендігіне назар аударады.

Рим құқығының негізін қалаушылардың айтып кеткен ой-пікірлерінен римдік құқыққа тән өзіндік ерекшелікті аңғаруға болады. Осы орайда мұның өзі ежелгі римдіктердің өз құқықтарының соншалықты жетілдірілмегенін мойындауынан барып туындаған деп тұжырым жасай аламыз. Мұндай құқықтардың құқық нормасын сәйкестендіруді қамтамасыз ету жөніндегі талаптарды қанағаттандыра алмайтыны белгілі. Құқықты осылайша жетілдіру ұжымдық құқықтық сананы қалыптастыратын өзіндік бір ғылыми орган болып табылатын әрі арнайы білімі бар адамдардың кәсіби қызметінің нәтижесі болып табылады [3]. Рим құқығының іргетасын қалаған білгір ғалымдардың бірі Помпоний құқық осы саладан хабары бар адамдардың күш-жігерінің арқасында күн сайын жетілдіріле түседі, өйткені, заңдар шығарылғаннан кейін заңгерлердің түсіндірмесі талап етіледі деген болатын. Құқық нормаларына түсіндірменің қажеттілігін, олардың ішкі тұтастығының қамтамасыз етілуін негіздеп және олардың жалпы және қалыпты ережелерін нақты мағынамен толықтыра отырып, Юлиан былай деп жазды: «Заңдар да, сенатус-консульттар да қашан да әйтеуір бір уақытта болатын барлық жағдайды қамтитындай болып жазылмауы керек, бірақ олардың сол жағдайлардың көпшілігіне қолданылуы жеткілікті». Сондықтан, алғаш рет анықталып отырған жағдайларды түсіндіру жолымен айқындау керек [4]. Демек, рим заңгерлерінің кәсіби білімге, теориядан туындаған жаңа идеяларға негізделген ғылыми қызметі құқық шығармашылығы сипатында болды. Өйткені судьялар өз шешімдерін шығару кезінде олардың пікірлеріне жүгініп отырды. Римдік заңгерлердің құқық түсіндіру қызметі белгілі бір деңгейде ресми сипатта болды, яғни олардың пікірлерінің нәтижелері судьялардың орындауы үшін міндетті еді. «...Құқыққа жариялы түрде түсіндірме жасауға құқықтары бар, Цезарьдың өзінің атынан жариялы түрде жауап беру құқығы берілген және юристконсульт деп аталатын адамдардың болуы ежелгі заманнан бері ойластырылған». Олардың айтқан қағидалары орындау үшін міндетті сипатта болды. Белгілі болғанындай, олардың барлығының нанымдарымен және пікірлерімен судья санасып отыратын болды» [5]. Осыған байланысты тараптардың даулы мәселелерін қараған кезде сот процесіне қатысушылардың қандай да болмасын проблемалар бойынша өз пікірлерін баяндауды өтініп танымал заңгерлерге жүгінгені заң әдебиеттерінде аталып өтіледі. Осы пікір судьяға білдірілетін, ал ол осы пікірлерді процеске қатысушыларға «жалпыға міндетті тәртіп ережесі – рим құқығының бастауы» ретінде ұсынды. Яғни, даулы мәселелер бойынша заңгерлер пікір айта алмаған барлық жағдайларда судьяның шешім қабылдау құқығы болды [6]. Заң әдебиетінде дұрыс атап өтілгеніндей, заңгерлердің түсініктері іс жүзінде мемлекет санкциялаған нормалар ретінде қабылданды.

Алайда, уақыт өте келе түсіндіру құқығы тек императордың кеңсесіне тиесілі болғандықтан ол ғылыми ойдың құлдырауына, сондай-ақ қайшылықтардың орын алуына әкеп соқты. Өйткені заңгерлер арасындағы еркін дауласу және нормативтік маңызы бар жарыспалылық тоқтатылды [7]. Кейіннен ежелгі рим мемлекетінің беделді заң білгірлері мен түсіндірушілері қалыптастырған рим құқығының ілімі еуропа елдеріне арналған құқық ғылымы болып қалды: «университеттерде оқытылатын рим құқығы бүкіл христиан әлемінің «қағазға түсірілген санасы» ретінде қабылдана бастады» [8].

Құқықтық идеяның тарихындағы елеулі кезең еуропалық глоссаторлар мен постглоссаторлардың шығармашылығына байланысты. Жалпы теориялық тұрғыдан алғанда олардың қызметі түрлі түсіндірулердің орталығы және бастауы іспетті рим құқығы ережелері мен рим заңгерлерінің идеялары айналасында өрістеді. Глоссаторлар мен постглоссаторлар рим құқығын орта ғасырлардағы өзгерген жағдайларды ескере отырып қайта әзірледі, яғни рим құқығының нормалары жергілікті құқықтық институттарға үйлестірілді. Ортағасырлық заңгерлердің құқық нормаларына түсіндірулер мен түсініктемелер берген материалдары еуропалық судьялар арасында үлкен сұранысқа әрі құрметке ие болды. Судья жиі сілтеме жасайтын «Құқық докторларының жалпы қорытындылары» деген атпен белгілі ғылыми еңбек олардың қолдарындағы күшті құрал болып қалды. Жергілікті ғалымдардың еуропаның түкпір-түкпірінде рим құқығының одан әрі танылуы мен таратылуына әсер еткен еңбектеріне заңгер ғалымдар әрдайым жоғары баға берді және олардың құқық нормаларын қолдану мен түсіндіру саласындағы ғылыми ұғымдары кеңінен танылғаны туралы пікір білдірілді. Кейінірек, 18 ғасырда және 19 ғасырдың бірінші жартысында Германияда глоссаторлардың қызметі жалғасын тауып, құқықтың тарихи мектебі нығайды [9]. Осы мектептің өкілдері үшін ол ежелгі нағыз ғылыми білімді бағалаудың ең жоғары өлшемі қызметін атқарды. Сондықтан Ф. Савиньи және оның ізбасарлары жеке рим құқығын зерделеуге және пысықтауға ерекше ден қойды. Университеттердегі құқық профессорларының белсенді қызметінің нәтижесінде римдік және жергілікті қолданыстағы құқықтың бір-бірімен қабысу үдерісі басталды. Осының нәтижесінде кейінірек «қазіргі заманда қолданылатын пандектер» немесе шетелдік құқықты қолдану ретінде қарастырылмайтын қазіргі заманғы рим құқығы пайда болды. Неміс мемлекетінің (Австрия, Пруссия, Бавария, Саксония және басқалары) «герман ұлтының қасиетті рим империясы» деп аталатын конфедеративтік одаққа біріккені ескеріле отырып, жеке рим құқығы неміс жерлерінде бағалы қазына ретінде елдің ұлттық құқығы деп қабылданды. Сонымен қатар осы құқыққа уақыт ағымына байланысты өзгерістер енгізіп, жетілдіру мәселесі де назардан тыс қалмады. Сондықтан немістің заңгер ғалымдары Савиньиден, Пухтан, Гольдшидтен, Унтерден бастап Виндшейдке дейін рим құқығын пысықтаумен, жүйелендірумен, оны түсіндірумен және ретке келтірумен айналысты. Осы процесте біз рим құқығын Германияның жаңа жағдайларына бейімдеу ісіне мемлекеттің тікелей қатысуын көре алмай отырмыз. Ал қазіргі заманғы рим құқығының белгілі доктринасын әзірлеген ғалымдардың нанымдары мен пікірлері Германия империясындағы мемлекеттерде азаматтық құқықтың қайнар көзіне айналды. Оның үстіне, құқықтың тарихи мектебі азаматтық құқықтың неміс доктринасын қалады. Ал осы доктрина кейін өркениетті елдер қатарынан ойып өз орнын алған неміс мемлекеті үшін жетекші рөл атқарды.

Бұл да кейіннен Германияның азаматтық құқығының негізін қалыптастырды. Пандектистер болса жүйені құрайтын ұғымдардың ара-жігін ғажайып дәлдікпен айыруға жәрдемдескен тетік жасай білді.

Міне осылайша 12-19 ғасырлар аралығындағы кезеңде континентальды жүйе елдерінде ғылыми доктрина құқықтың негізгі көздерінің бірі болды. Атап айтқанда, университеттерде 12-19 ғасырлар аралығындағы кезеңде құқықтың негізгі қағидаттары басты үлгі ретінде түзілді.

Ғылыми доктрина ағылшын құқығын қалыптастыруда да маңызды роль атқарды. 11-12 ғасырлардағы трактаттарда (Глэнвиль, Брэктон және басқалары) сот практикасында жиі кездесетін ескертпелер жүйелендіріліп, оларға рет-ретімен түсінік берілді. Бұл ескертпелерді авторлардың қолданыстағы құқық ретінде қарастырғанын байқауға болады. Осы ғылыми трактаттар алғаш рет ағылшын ғылыми теориясы мен практикасында құқық көздері ретінде танылды. Ағылшын құқығының дамуына «ағылшын заңдарының институтциясы» атты еңбек жазған белгілі заңгер Коук едәуір еңбек сіңірді. Осы еңбегінде Коук ағылшын құқығын қолдану жөнінде бағыт-бағдар беріп, жалпы құқықтың негізін білдіретініне тоқталды. Кейінірек «институтция» ағылшын құқығының танымал қайнар көзі ретінде қарастырыла бастады. Оған мына фактілер дәлел. Мысалы: апелляциялық сот 1973 жылы 1893 жылғы сатып алу-сату туралы Заңның 22-бабындағы «еркін рынок» деген сөздің мағынасын анықтау үшін, сондай-ақ осы баптағы күннің шығысы мен батысы арасындағы сату әрекетін белгілеу үшін Институтцияларға жүгінеді. Онда тап осы сөздерге Коук өзінің түсініктемелерін берген болатын. Сондықтан апелляциялық соттың шешімінде: «Біз осы мәселені шешу үшін сэр Эдвард Коуктың жұмысына жүгінуге мәжбүр болдық» деп жазылған. 1596 жылы «ашық рынокке» қатысты маңызды іс қаралды. Коук осы істі жазып алған еді. Кейін ол өзінің институтцияларында ашық рынок құқығын баяндап берді. Соған сәйкес сауда-саттық түнде емес, күннің шығысы мен батысы арасында жүргізілуі керек болды. Демек, талапкердің тауарын Саутворктағы Жаңа - Каледон базарында күннің шығуына шамамен бір сағат қалғанда сатып алған адам Сатып алу-сату туралы Заң бойынша осы тауарларға меншік құқығын ала алмайды [10].

XVIII ғасырдың екінші жартысында «ағылшын заңдарына түсініктер» атты төрт том еңбек жазған ағылшын заңгері У. Блэктон танымал бола бастайды. Осы түсінік жұмысында Блэктон «сол уақыттары ағылшынның заң актілерінің кездейсоқ бөліктері қолданылған, мағынасы пысықталмаған әрі шатастырылып жазылған заңдардың өзара байланысын алғаш рет тәртіпке келтірді» [11]. Ағылшынның сот практикасы шешім қабылдаған кезде У. Блэкстонның түсініктері мен ұсыныстарын ескеріп отырды. Автор жеке және процессуалдық қана емес, сонымен бірге мемлекеттік және қылмыстық құқықтардың барлығы жүйелендіріліп жазылған лекциялық курсты өз ұсыныстарына негіз етіп алды. «Түсініктемелердің» алғашқы басылымдарының өзі Англияда да, жалпы құқықтық басқа елдерде де үлкен сұранысқа ие болды. Кейін осы жұмыс бірнеше рет қайта басылып шықты. Блэкстонның түсіндірулері заң тұжырымдамаларының анықтығы мен нақтылығы, өміршендігі мен маңыздылығы үшін жұртшылық тарапынан оң бағаға ие болды.

Алайда, құқықтық материалды ағылшындық ғылыми пысықтау континенталдық құқықтан едәуір ерекшеленді, өйткені оларда жүйелендіру деңгейі мен жоғары теориялық пысықтау әрдайым жеткіліксіз болатын. М. Вебер

ағылшындық заңтану ілімін сынап, ол құқықты ұтымды жүйелендіру және тіпті құқықтық проблемаларға ұтымды көзқараспен қарау үшін негіз бола алмайды деп атап көрсетті. Осы құқықтық ұғымдар қалай болғанда да жалпы ұғымдар болып табылмайды, яғни соңғы құбылыстан абстракциялау, қисынды конструкциялар, қорыту және бағыну жолымен қалыптастырылып, кейін норма ретінде қолданылатын ұғымдар болып табылады.

Тұтастай алғанда, континенталдық құқық ғалымдарының тарапынан болған қатал сынға қарамастан, заңгерлердің түрлі нысандарда (ауызша, жазбаша, теориялық қорыту-доктрина түрінде немесе нақты іс бойынша) айтылған пікірлері Ағылшын соттары үшін міндетті болып табылады деп сеніммен айтуға болады [12].

Құранда құқық нормасы ретінде қолдануға болатын қағидалардың көп болмауы доктринаның мұсылман құқығында едәуір рөл атқаруының бір себебі болып отыр. Негізінен Құранда мінез-құлықтың құқықтық этикасы туралы жалпы тәртіп уағыздалған, ал заң нормалары болғанымен оларда нақтылылық жетіспейді. Мысалы, Құран мұсылманға жағдайы нашарларға және әлсіздерге көмек көрсетуді, сауда істерін әділ жүргізуді, судьяларды сатып алмауды, өсім алмауды және құмар ойын ойнамауды міндеттейді. Бірақ Құранда осы қағидаларды бұзудың заңдық салдары және осы салдардың қалай болатыны туралы бірде бір сөз айтылмаған. Құран уағыздарының көпшілігі негізінен намаз оқу, ораза тұту және зиярат ету сияқты парыздарға мән береді. Құранда, мысалы, отбасы құқығы саласында заң проблемалары қозғалған жағдайдың өзінде де оның мәтіндерінде нормалардың заңнамалық жүйесі тиянақты көрініс тауып отырмайды. Мұхаммед жекелеген жағдайларға орай судья және құқықты уағыздаушы ретінде ұдайы ой білдіріп отырады. Бұл ретте ол сол жылдары араб тайпалары арасында неғұрлым кең тараған кәдімгі құқық нұсқасын басшылыққа алды. Ол осы құқықты өзінің саяси мақсаттарына қайшы келетін жерлерінде ғана кеңейтті әрі өзгертті. Айталық, ол ескі араб рушылдығын өзара Аллатағалаға сенетін адамдар қауымдастығына ауыстырды. Мысалы, Мұхаммед арабтың кәдімгі құқығынан ерлер жағынан қандас туыстарының ғана мұрагерлік құқықты иеленетіні туралы норманы негіздеді. Ол осы норманы басқамен ауыстырмай, ерлер жағынан қандас туыстарымен қатар мұра қалдырушының қыздары, әйелдері және апақарындастары да мұрагерлік құқықты иеленетінін айтып, осы құқықты одан әрі жетілдірді. Соның нәтижесінде Құран ережелерінің жазылу ерекшеліктерін ескере отырып, мұсылман заңгер-ғалымдары мұсылман құқығының көптеген нақты нормалары мен жалпы қағидаттарын қалыптастырды.

Заңгерлердің түсіндіру жұмыстарында Құранды және сүннетті түсіндіруде бағыт-бағдарды айқындау басты орын алады.

Осының нәтижесінде бұл орайда түрлі түсіндіру мектептерінің пайда болғанын айта кету қажет. Олардың әрқайсысы жаңа мінез-құлық ережесін қалыптастыру жөнінде өз нұсқаларын ұсынды және осының негізінде құқықтық нормалардың жүйесін әрқайсысы өз беттерінше бөлек әзірледі. Халифаттың түрлі аудандарында талай ғасырлар бойы мұсылман құқығының сунниттік және шейіттік бағытындағы көптеген мектептер қалыптастырылды. Олар осы мектептердің негізін қалаған адамдардың аттарымен аталды. Түсіндіру мектептерінің осылайша пайда болуы *ғылыми доктринаның ережесін мұсылман құқығының негізгі көзі ретінде нақты*

бекітті. Солай болғанмен де мұсылман заңгерлері ұзақ уақыт бойы мінез-құлықтың жинақталған абстрактілі ережесін қалыптастыруға бата алмады және Құранда және сүннетте бекітілген бағыт-бағдарлар мен нормаларды немесе пайғамбардың қолдаушылары шығарған жеке шешімдерді ой елегінен өткізіп анықтай түскенді жөн көрді. Осы негізде мұсылман құқығының барлық нормалары Құраннан және сүннеттен алынған немесе оларды заңгерлер өздерінің қолдары жететін көздерден алған деген қорытынды шығарылады. Бұл ретте, құқықтанушылар көбіне Құранның: «Біз кітапта ештеңені ұмыт қалдырған жоқпыз» деген ережесіне сілтеме жасайды. Бірақ, кейінірек құқықтанушылардың Құранды және сүннетті түсіндіру, сондай-ақ олардың нақты нормаларын қолдану тәжірибесін талдау негізінде әзірлеген мұсылман құқығының «жалпы бөлімі» деп танылатын құқықтық реттеудің жалпы қағидаттарын мұсылман заңгер-ғалымдарының тұжырымдауының өте қажеттілігі туындады. Осыдан мұсылман заңгерлерінің нақты түрде құқықты түсіндірудің жүйелі тәсілін қолданғаны, олардың құқықтың нормаларды бір бірінен бөлектемей, өзара байланысты және өзара әрекеттесетін қоғамдық қатынастар ретінде қарастыратынын көруге болады.

Нормаларды түсіндіру тәсілдерінің алуан түрлі болғанын да айта кету қажет. Оларда ендігі түсіндірілетін нормалар мен қағидаттардың өзара байланысы ескерілді. Мұсылман заңгерлеріне түсіндірудің функционалдық тәсілдері де таныс болатын, өйткені, қандай да болмасын терминдер мен ұғымдардың мағынасын нақтылау белгілі бір жағдайларға байланыстырыла отырылып жүзеге асырылады.

Егер құқық пен мемлекеттің жаңа және қазіргі заманғы тарихына жүгінетін болсақ, онда біз бір-біріне қайшы келетін үрдісті байқаймыз. Бір жағынан, барлық құқықтық жүйелерде ғылыми доктринаның мәні іс жүзінде артып келеді. Екінші жағынан, континентальды жүйеде заңдарды кодификациялау идеясының жеңіске жетуіне байланысты доктринаның үстемдігі заңның үстемдігіне ұласты. Осы үрдіске байланысты Р. Давид өзгерістің салыстырмалы түрде алғанда таяуда болғанын айта келе осы екі фактіні ескере отырып, ғылыми доктринаның түпкі маңызын анықтауға болады деп атап өтті. Құқықтық нормаларды ғана құқық деп атауға болады әрине. Нақтылықпен санасатын және құқыққа неғұрлым кең тұрғыда және біздің көзқарасымыз бойынша неғұрлым оң көзқараспен қарайтындар үшін қазіргі таңдағы доктрина өткен замандағы сияқты бұл күндерде де құқықтың негізін құрайды. Ғылыми доктринаның рөлі оның заң шығарушылар пайдаланатын сөздіктерді шығарып, құқықтық ұғымдарды тудыруынан байқалады. Доктринаның заңдарды түсіндіретін әдістерді анықтаудағы ролі де үлкен. Бұған доктринаның заң шығарушының өзіне ықпал ететінін қоса айтуымызға болады. Соның нәтижесінде заң шығарушы көбінесе доктринада анықталған үрдістерді білдіреді және ұсыныстарды қабылдайды [13].

Ғылыми доктринаны оң құқықтармен ауыстырудың жоғарыда аталған үрдістеріне қарамастан кейбір елдерде ғылыми доктрина 19 ғасырдың басында 20 ғасырдың соңында заңнамаларда ресми мойындалды. Мәселен, Швейцарияның азаматтық қалыптасу нормалары осының жарқын мысалы бола алады. Оның 1-бабында «Заң қаулыда мазмұндалған барлық құқықтық мәселелерге қолданылады. Егер заңда тиісті қаулы табылмаса, онда судья істі кәдімгі құқық негізінде, ал ол да болмаған жағдайда – заң шығарушы ретінде белгілеуі мүмкін ереже бойынша шешуге тиіс. Бұл ретте, ол ғылым мен тәжірибенің нұсқауларына сүйенеді» деп жазылған. Мемлекеттік органдардың нақты істерді шешкен кездегі тура, тікелей доктриналық түсіндіруін

біз Австрия тәжірибесінен байқай аламыз. Осы елде сот процесінде доктриналық қорытындыларға, атап айтқанда, Г. Кельзеннің ғылыми көзқарасына тікелей сілтеме жасалады [14].

Бұл қазіргі заманғы жағдайларда, континентальды жүйенің көптеген елдерінде құқықтың мемлекет белгілеген қолданыстағы құқық болып табылатынын білдіреді. Осы орайда мемлекеттік құқық нормасының ғылыми доктринаның қолданыстағы құқық ретіндегі рөлін жоққа шығаратынын айта кетуіміз керек. Ғылыми доктрина «заңнамаларға әсер ете отырып, құқықтың жанама көзі болып табылады, ал оның құқықты қолданудағы және түсіндірудегі орасан зор рөлін ескере отырып, құқықтың қайнар бұлағы екенін теріске шығаруға болмайды». Мысалы, ФРГ Жоғарғы Сотының сот актілерінде қабылданған шешімге елеулі дәлелдеме беріледі, істердің белгілі бір санаттары бойынша өздерінің жеке сот практикасы, басқа да соттардың практикасы және *ғалымдардың арнаулы заң әдебиетіндегі пікірлері* нақты талқыланады [15].

ТМД елдерінде ғылыми доктрина құқық көзі ретінде ресми түрде танылмайды. Сонымен бірге, ол іс жүзінде құқық шығарма-шылығы практикасына да, құқық қолдану практикасына да үлкен әсерін тигізіп отыр. Мәселен, Қазақстан ғалымдары құқық нормаларына негізделген баға береді, тұжырымдарда олқылықтарды атап өтеді, құқықтық жүйеде туындаған қайшылықтарды табады, оны жетілдіруге бағытталған өз ұсыныстарын енгізеді. Олар сондай-ақ, жекелеген нормативтік құқықтық актілер немесе істердің санаттары бойынша құқық қолдану нәтижелерін жинақтайды, өздерінің тәжірибесінің нәтижесінің тиімділігін арттыруға қатысты ойларын білдіреді. Ғылыми доктринаны заң шығарушы да, құқықты қолданушы қызметкерлер де назардан тыс қалдырмайды. Оның үстіне, құқықтық мәселелерді іс жүзінде шешуде жалпы әдістемелік, жалпы теориялық білімді, сондай-ақ конституция мен конституционализмнің теорияларының жалпы проблемаларын талдау маңызды роль атқарады. Талдаудың барысында заңдық ұғымдар мен қағидаттар құқықтың жалпы сипаттамасы негізінде зерттеледі. Кез-келген құқықтық зерттеу, егер ол тиісті деңгейде орындалса, ақырында практикалық мәнге ие болады [16]. Осы зерттеу осындай арнайы мақсатты көздемей, жалпы теориялық мәселелерді зерттеуге бағытталғанның өзінде де әрдайым қолданыстағы құқықты ұғу және түсіндіру үшін пайдаланыла алады [17].

Бүгінгі таңда, Қазақстан Республикасында әрбір заңнамалық актіні қабылдар алдында оның құқықтық нормаларының мағыналары мен мақсаттарына ғылыми тұрғыдан түсіндірме беріліп, ресми түрде заң жобасының ғылыми сараптамасы жүргізіледі. Әрбір маңызды сот шешімі үшін принципті мәселелерді анықтау қажет болған жағдайда құқықтанушы-ғалымдар айтқан сындарлы немесе мақұлдау сипатындағы ойлар сот практикасында көбінесе назарға алынады.

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты нормативтік қаулыларының жобаларын талқылаған кезде Жоғарғы Сот жанындағы Ғылыми-консультативтік кеңес оның жұмысына ұдайы қатыстырылады. Оның мүшелері Қазақстанға және одан да тыс елдерге танымал ғалымдар. Осының барлығы ғылыми доктринаның біздің республикамыздың заңнамаларында ресми бекітілмегеніне қарамастан заң шығармашылығы және қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеу процесіне елеулі әсер ететіндігін білдіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. *Introduction to Swiss Law // ed. Bi F. Desomontet. T. Ansai P.8; 1 Iniroduction to Greek Law / Ed. By K. Kerameus, Ph. Kozyris. P. 15. Цит. по Марченко М.Н. Источники права. М., 2006. С. 516.*
2. *Регельсбергер Ф. Общее учение о праве. М., 1897. С. 85-86.*
3. *ДождсвД. В. Римское частно!; право. М. 1996. С. 92.*
4. *Дигесты и пандекты. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. М.1996.Т.1. С. 139.*
5. *См. Марченко М.Н. Источники права, М., 2006. С. 606.*
6. *ДавидР. Основные правовые системы современности. М., 1988. С. 68.*
7. *OttcG. Dialektikimnd jurisprudent - Frankfort am Main, 1971. P.214-215.*
- 8.*Reid v. Polise Commissioner of the Metropolis (1973). Цит. по Уолкер Р. Английская судебная система. М.,1980. С. 194.*
9. *Цвайгерт К., Кстц Х. Укал. Соч. С.297.*
10. *См. Марченко М.Н. Источники права. М., 2006. С.606-607.*
11. *См.: ЦвейгардК., КетцХ. Указ. соч. С.446-455.*
12. *Давид Р. Основные правовое системы современности. М.,1998. С.142.*
13. *Абриева Т.Я. Толкование Конституции РФ: теория и практика. Диссертация... доктора юридических наук, м., 1997. С. 157.*
14. *Давид Р. Там же.*
15. *См.: Трунк А. Роль Верховного Суда в обеспечении единообразия судебной практики; опыт Германии. // Материалы международной научно-практической конференции «Юридическая природа нормативных постановлений Верховного Суда Республики Казахстан». Астана. 2009. С.62.*
16. *Давид Р. Там же.*
17. *См.: Трунк А. Роль Верховного Суда в обеспечении единообразия судебной практики; опыт Германии. // Материалы международной научно-практической конференции «Юридическая природа нормативных постановлений Верховного Суда Республики Казахстан». Астана. 2009. С.62.*

Р.К. Сарпеков

*Депутат Мажлиса Парламента РК,
член Комитета по законодательству и
судебно-правовой реформе*

**Реализация положений Концепции правовой политики Республики Казахстан
на период с 2010 до 2020 года в рамках развития административного
законодательства Республики Казахстан**

Правовая система Республики Казахстан получила новый импульс в виде утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 годы (далее – Концепция) [1].

Масштабность и глубина охвата основных направлений развития национальной правовой системы ставить перед участниками законодательного процесса в Казахстане цепь системных задач, решение которых определено в ней на предстоящие годы.

К одной из основных отраслей законодательства, требующей развития и адаптации к новым социально-экономическим условиям является институт административного права.

Бесспорность значимости отрасли административного права определяется его содержанием и уровнем развития, которые существенно влияют на эффективность в целом системы государственного управления.

Так, сфера государственного управления, в которой проявляются признаки административно-правового регулирования, весьма разнонаправлена. Это и организация деятельности исполнительных органов власти, а также правовой статус их функций, определение такой составляющей деятельности государственных органов, как оказание государственных услуг и конечно же так называемая контрольно-надзорная деятельность уполномоченных государственных органов и другие элементы отрасли административного права.

Современный правовой этап развития казахстанского общества и государства определяет новые требования к правовому регулированию услуг, предоставляемых государством. Поэтому одним из центров внимания в Концепции являются отношения в области оказания государственных услуг гражданам и организациям, которые выделены как отдельный административно-правовой институт.

Впервые понятие «государственная услуга» в 2007 году получило свое закрепление в Законе Республики Казахстан «Об административных процедурах» [4]. По сути, государственная услуга характеризуется как деятельность, основанная на функциях, полномочиях, предусмотренных законодательными актами Республики Казахстан и актами Президента Республики Казахстан, финансируемая за счет бюджетных средств и из бюджета (сметы расходов) Национального Банка Республики Казахстан, направленная на обеспечение прав, свобод и защиты законных интересов и удовлетворение потребностей физических и юридических лиц, осуществляемая в соответствии со стандартами государственных услуг. Существующий в настоящее время Реестр государственных услуг, утвержденный Правительством Республики Казахстан, включает в себя 132 вида. Необходимость дальнейшего увеличения их количества диктуется

экономическим и правовым развитием государства. Как только законодатель наделяет какой-либо государственный орган новой функцией, направленной на удовлетворение потребностей физических и юридических лиц, параллельно должен быть пополнен Реестр государственных услуг и утвержден стандарт его оказания.

В связи с этим, по нашему мнению настал момент, когда необходимо поднять вопрос об усилении ответственности за нарушение стандартов оказания государственных услуг, не ограничиваясь только дисциплинарными взысканиями. Необходимость данной новации определена тем, что каждый гражданин должен владеть полной информацией, в каком органе оказываются какие виды государственных услуг, их срок и порядок предоставления. При этом, у него должна быть полная уверенность в том, что при надлежащем оформлении документов он сможет беспрепятственно и своевременно получить нужную ему услугу. В свою очередь, это стало бы вполне существенным заслоном для лиц, совершающих коррупционные правонарушения.

Полагаю возможным продумать вопрос о включении в Реестр государственных услуг такого вида деятельности, осуществляемого государственными органами, как лицензирование. Само по себе лицензирование полностью подходит под смысл толкования понятия «государственная услуга», получившей свое разъяснение в нормативном постановлении Конституционного Совета РК от 15 октября 2008 года [6].

В перспективе административное регулирование отношений граждан с государственными органами будет рассматриваться не только через призму предоставления государственных услуг, но и совершенствования механизмов обращения граждан в государственные органы и к их должностным лицам как формы участия в государственном управлении. Более того, такие обращения граждан отождествляются как способ защиты их прав и свобод. При этом поднимается вполне резонный вопрос установления ответственности за нарушение порядка рассмотрения обращений и в отношении негосударственных организаций, куда обратились потребители для получения услуг. Полагаю, что в контексте этого направления, закрепленного в Концепции, необходимо пересмотреть существующую в некоторых государственных, и в особенности правоохранительных органах, практику направления рассмотрения жалоб в территориальные подведомственные органы, которые как раз и являются причиной поступления обращения заявителя. В связи с этим, необходимо повышение ответственности работников центральных аппаратов за надлежащую проверку всех фактов, изложенных в обращениях.

Концепцией во многих отношениях, где с одной стороны выступает государство, предполагается отход от принципа «власти-подчинения» и переход к партнерско-содействующим, функционально-клиентским, сугубо-охранительным принципам. Конечно, отказ в полном объеме от властных отношений невозможен исходя из сущности административно-правовых отношений, но в то же время в некоторых сферах можно применять другие методы регулирования.

В данном контексте Концепции развитие отрасли административного права связывается, прежде всего, с упрощением регистрационных, разрешительных, лицензионных процедур, где механизм принуждения может применяться только при нарушении лицензионных и иных правил, влекущих приостановление или отзыв лицензии, разрешения, отмену регистрации.

Немалая роль в сужении сферы властного регулирования отведена созданию барьеров для незаконного вмешательства государственных органов в деятельность